

УДК 930:94 (477):378.4 (477.54) “1991/2014”

Кафедра історії України та її внесок у розвиток українознавчих досліджень

Журавльов Д. В.

Стаття відображає розвиток українознавчих досліджень на кафедрі історії України. З'ясовано основні напрями українознавчих студій, визначено й охарактеризовано зміни тематики, внесок викладачів кафедри в українознавчих дослідженнях в період після здобуття Україною незалежності.

Ключові слова: українознавчі студії, історія України, публікації, кафедра історії України.

Центром українознавчих студій історичного факультету Харківського національного університету з самого моменту свого заснування в 1957 р. була кафедра історії Української РСР (з 1989 – кафедра історії України). З 1957 до 1989 р. кафедру очолював доктор історичних наук, професор І.К. Рибалка, в 1989-1994 – доктор історичних наук, професор Б.К. Мигаль. З 1994 р. кафедрою керує доктор історичних наук, професор В.В.Калініченко [25, с. 6]. Після здобуття Україною незалежності українознавчі студії отримали якісно інші умови розвитку, що позначилося на їхній кількості і якості порівняно з попередньою, радянською, епохою.

В 1989-1994 рр. українознавчими студіями в рамках кафедри займалися професор І.К.Рибалка, доценти М.З.Бердута, В.І.Бутенко, В.В.Калініченко, В.В.Кравченко, С.О.Наумов, А.В. Скоробогатов [25. С. 6-8]. У листопаді 1994 року В.В.Калініченко захистив докторську дисертацію на тему “Селянське господарство України в період непу” [20] і очолив кафедру історії України. В 2006 р. докторську дисертацію на тему “Харків в роки німецької окупації 1941-1943 рр.” захистив А.В.Скоробогатов [52], в 2007 р. – на тему “Регіональні структури українського політичного руху: становлення і діяльність. 90-і роки ХІХ – лютий 1917 р. (на матеріалах Лівобережжя)” С.О.Наумов [35].

В 2001-2002 р. на кафедру прийшли доцент Д.В. Журавльов, доцент Л.Ю. Посохова та доцент В.О. Куліков. Л.Ю. Посохова в 2012 р. захистила докторську дисертацію за темою “Православні колеґіуми України наприкінці ХVІІ – на початку ХІХ ст.” [45] Сьогодні на кафедрі працює 3 доктори історичних наук, професори (В.В. Калініченко, С.О. Наумов та Л.Ю. Посохова), 4 кандидати історичних наук, доценти (М.З. Бердута, Д.В. Журавльов, В.О. Куліков та В.С. Майстренко).

Наукова діяльність кафедри проводилася за багатьма напрямками, вона тісно пов'язана з різними галузями українознавства. Так, в 1991-2007 рр. основними науковими напрямами досліджень кафедри були “Політична та соціально-економічна історія України ХХ ст.” та “Історія Слобожанщини”.

© Журавльов Д. В., 2015

Викладачі, котрі працювали на кафедрі протягом 1990-х – на початку 2000-х років, працювали над наступними темами: аграрна історія, історія революції та громадянської війни в Україні (проф. І.К. Рибалка); історія українського доколоспного селянства, історія ХНУ, історія Слобожанщини ХХ ст., історія України і Харкова в часи Другої Світової війни, німецький окупаційний режим, звичайна людина в умовах війни та окупації (проф. Б.К. Мигаль [56], доц. А.В. Скоробогатов). Довгий час основною тематикою кафедри лишалася аграрна історія України (нею займалися І.К. Рибалка, В.В. Калініченко, В.С. Майстренко), проте згодом коло досліджуваних викладачами кафедри тем помітно розширилося за рахунок появи досліджень з історії українського націоналізму, історії голодомору – геноциду українського народу в 1932-1933 рр. (В.В. Калініченко); історії українського національного руху наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. (проф. С.О. Наумов); історії Слобідської України, історії освіти в Україні в ХVІІІ - ХІХ ст. (проф. Л.Ю. Посохова); української етнології, історії української національної і державної символіки (доц. М.З. Бердута); військової історії України; історії українського козацтва (доц. Д.В. Журавльов); історії ринку в Україні в другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. та використання інформаційних технологій в історичних дослідженнях (доц. В.О. Куліков) тощо.

Протягом 1991-2014 рр. викладачі кафедри підготували та надрукували десятки монографій та підручників, кілька посібників, сотні статей та тез з українознавчої проблематики, керували написанням дисертаційних праць. Так, професор І.К. Рибалка підготував нове видання базового підручника з історії України для студентів історичних факультетів [46, 47] та цінні спогади [48], а згодом разом з професором В.В. Калініченком опублікували третій том підручника, що має гриф Міністерства освіти України [24]. Доцент М.З. Бердута надрукував навчальний посібник “Історія Слобідської України” (у співавторстві), професор В.В.Калініченко – підручник “Політична історія України” (у співавторстві). Члени кафедри професор Б.К. Мигаль, професор В.В. Калініченко, професор С.О.Наумов та професор А.К. Скоробогатов є співавторами унікальної колективної монографії “Історія міста Харкова ХХ ст.” [14], ті ж автори разом із доцентом В.С. Майстренком взяли участь у написанні історії Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна (до 200-річчя його заснування) [54]. Професор В.В. Калініченко є одним із авторів нормативної програми з історії України для вищих навчальних закладів, затвердженої Міністерством освіти і науки України [17]. Протягом 1991-2014 рр. на факультеті активно діяла спеціалізована вчена рада по захисту кандидатських і докторських дисертацій, яку в 1980-1998 рр. очолював професор І.К. Рибалка, а з 1999 р. дотепер очолює професор В.В. Калініченко. Десятки захищених в ній кандидатських та докторських дисертацій були присвячені найрізноманітнішим аспектам українознавчої тематики – політичній, економічній, військовій історії України, історії культури, усної історії, гендерним дослідженням, історії повсякдення. Їхніми авторами були пошукувачі з усіх куточків України, від Ужгорода до Луганська.

Викладачами кафедри за вказаний період було розроблено і впроваджено більше десяти авторських спецкурсів. Серед них треба відзначити такі

курси як “Історична географія України”, “Джерелознавство історії України”, “Етапи державності України”, “Історія українського мистецтва”, “Економіка Слобожанщини”, “Громадсько-політичний рух в Україні”, “Військова історія Слобідської України”, “Національна символіка України”, “Історія автокефальної православної церкви в Україні”, “Актуальні проблеми вітчизняної історії”, “Історія козацьких спільнот Степового Кордону”, “Історія українського національно-визвольного руху”, “Історія українського націоналізму”, “Математичні методи в дослідженнях історії України”, “Соціальна модернізація в українських губерніях Російської імперії у другій половині XIX – на початку XX ст.”, “Історія менеджменту в Україні в системі світових управлінських теорій і практик”, “Історія українського мистецтва”, “Соціальна історія Наддніпрянської України” тощо [25, с.8].

Далі детальніше розглянемо наукові досягнення окремих членів кафедри в галузі українознавчих студій.

Доктор історичних наук, професор В.В. Калініченко за час з 1991 до 2014 р. зробив чималий внесок у справу розбудови українознавчих студій на кафедрі, спочатку як її співробітник, а з 1994 р. - як завідувач. Перш за все, В.В. Калініченко є визнаним українським істориком-аграрником, фахівцем з історії індивідуального селянського господарства України в період НЕПу, земельної громади, його праці з даної проблематики широко цитуються у вітчизняних дослідженнях з теми та історіографічних працях. Серед основних праць В.В. Калініченка з теми відзначимо його ґрунтовні монографічні дослідження [19; 21]. Вагомим є також внесок Калініченка в написання низки колективних праць, присвячених політичній історії України, історії українського селянства та промислових підприємств [18; 22; 23]. Наприкінці 1990-х рр. І.К.Рибалка звернувся до В.В. Калініченка з пропозицією взяти участь у написанні нового видання університетського підручника з історії України для студентів історичних факультетів вишів, оскільки попереднє видання підручника, здійснене наприкінці 1970-х – на початку 1980-х рр., застаріло. Після 1991 р. у вітчизняній історичній науці виникла серйозна методологічна криза, яку особливо гостро відчували студенти-історики. Їм явно бракувало сучасного підручника з історії України. Потрібно було створити підручник, який би відповідав сучасному рівню розвитку історичної науки і, в той же час, виховував би у студентів почуття українського патріотизму, національної гідності, любові до України. Це була нелегка робота, яка ускладнювалася тим, що професор І. К. Рибалка в останні роки свого життя серйозно хворів, а наприкінці 2001 р. відійшов у вічність, і левову частку роботи по написанню заключної (третьої) частини підручника, яка охоплювала найскладніші (радянський та пострадянський) періоди історії України довелося виконати його учню – В.В. Калініченку. З цією роботою він успішно впорався. У 2004 р. він закінчив працю і надрукував підручник. Книга дістала схвальну оцінку громадськості, викладачів історії України, вчителів середньої школи, і вміть розійшлася. Наклад видання був мізерний – 500 примірників. Він далеко не задовольняв потреби всіх бажаючих придбати підручник. В.В.Калініченку

надійшли пропозиції від кількох видавництв у Харкові та Києві зробити друге видання підручника.

У цих умовах В.В. Калініченко згодився на пропозицію “Селянської газети” надрукувати на її шпальтах серію популярних статей з історії України від найдавніших часів до сьогодення. Вони були викладені у вигляді діалогу “Вікно в історію” з журналістом цієї газети М.Я. Мельником [50]. Протягом двох років В. В. Калініченко надрукував понад 50 статей з найактуальніших і злободенних питань української історії, що склали популярну версію історію України. Про необхідність цих публікацій свідчать численні листи читачів до редакції “Селянської газети” різних політичних поглядів. Таким чином було зроблено чималий внесок у пропаганду національної української ідеї серед широкого загалу на Слобожанщині.

Поряд з науковою та науково-популярною, пропагандистсько-роз'яснювальною роботою в пресі, на радіо і телебаченні, В. В. Калініченко не забував і про підготовку науково-педагогічних кадрів. У 1995-1999 рр. він був членом експертної ради ВАК України з історичних наук. В 1991-2014 рр. під його керівництвом захищено 25 кандидатських та 4 докторських дисертації.

У 1997 р. В.В. Калініченко був нагороджений знаком “Відмінник освіти України”. У 1997-1999 рр. двічі нагороджувався Почесними грамотами Міністерства освіти і науки України за багаторічну сумлінну працю, особистий внесок у підготовку висококваліфікованих спеціалістів, плідну науково-педагогічну діяльність, за внесок у розвиток історичної науки в Україні. У 1999 р. був обраний дійсним членом (академіком) Української академії історичних наук. З нагоди десятиріччя незалежності України в 2001 р. указом Президента України В.В. Калініченку було присвоєно почесне звання “Заслужений працівник освіти України”. У травні 2005 р. нагороджений Грамотою Верховної Ради України “За заслуги перед українським народом”. У 2008 р. нагороджений орденом “За заслуги” III ст. - “за вагомий особистий внесок у вшанування пам'яті жертв геноциду українського народу у зв'язку з 75-ми роковинами Голодомору 1932–1933 років в Україні, подвижницьку діяльність, спрямовану на висвітлення правди про Голодомор”.

С.О. Наумов в 1991 р. отримав вчене звання доцента по кафедрі історії України. З 2002 р. по 2004 р. очолював навчально-методичну комісію факультету. В 1990 – 1994 рр., з 2003 р. – вчений секретар спеціалізованої вченої ради історичного факультету. З вересня 2004 р. по червень 2007 р. – докторант кафедри історії України. В червні 2007 р. захистив докторську дисертацію (науковий консультант – професор Калініченко В.В.), невдовзі отримав звання професора. Протягом 1991 - 2014 рр. С.О. Наумов опублікував близько 100 наукових і навчально-методичних праць з історії України. Коло наукових інтересів – історія українського національного руху в Російській імперії, історія Слобожанщини. Один із напрямків досліджень – персоналії учасників українського національного руху: А. Ковалівського, М. Шаповала, Г. Хоткевича, Х. Алчевської, М. Міхновського, Д. Дорошенка тощо. Перу С.О. Наумова належить монографія “Український політичний рух на Лівобережжі (90-і рр.

XIX ст. – лютий 1917 р.)” [34], котра стала помітним явищем у сфері досліджень історії українських громадсько-політичних організацій Лівобережжя кінця XIX – перших десятиліть XX ст., отримала схвальні відгуки колег. Він також є співавтором низки довідково-енциклопедичних видань: “Довідник з історії України” [4], “Енциклопедичний довідник. Історія України: А-Я” [6], “Россия в Первой Мировой войне. 1914-1918: Энциклопедия: В 3 тт.” [49]. У згаданий період брав участь у роботі кількох десятків наукових конференцій в Україні та Росії. Друкувався у таких наукових періодичних виданнях, як “Слово і час”, “Східний світ”, “Український історичний журнал”, “Проблеми історії України XIX – початку XX ст.”, “Молода нація”, “Збірник наукових праць науково-дослідного інституту українознавства”, “Історичний журнал”, “Україна модерна”, “Українсько-македонський науковий збірник” (всі - Київ), “Клію” (Санкт-Петербург), “Дриновський збірник”, “Схід-Захід”, “Universitates: Наука та просвіта” (всі - Харків), “Сіверський літопис” (Чернігів), “Український селянин” (Черкаси), “Сумська старовина” (Суми), “Література та культура Полісся” (Ніжин), “Галичина” (Івано-Франківськ) тощо [31;32;33;35].

Л.Ю. Посохова з 2002 р. – доцент кафедри історії України ХНУ імені В.Н. Каразіна. В 2007 – 2010 рр. – докторант кафедри. У 2012 р. захистила докторську дисертацію, отримала звання професора. Є автором кількох монографій з історії освіти в Україні ранньомодерної доби [38;40]. Друга монографія виконана в межах науково-дослідної роботи кафедри історії України ХНУ імені В.Н. Каразіна “Історія освіти та культури України (кінець XVII – XIX ст.)” На монографію та докторську дисертацію надали схвальні рецензії, які були опубліковані в провідних виданнях у 2011-2012 рр., та відгуки за авторством відомих вчених європейських університетів (проф. П. Гартмут, Університет Мартін-Лютер, Галле-Віттенберг, ФРН; проф. А. Андрєєв, МДУ імені М.В. Ломоносова, Росія; проф. Р. Дрозд, Поморська академія, Слупськ, Польща тощо). Роботи Л.Ю. Посохової є помітним кроком уперед на шляху нашого розуміння культурних процесів, структур повсякдення ранньомодерної епохи в Україні. Л.Ю. Посохова є автором близько 100 друкованих праць з історії освіти та культури України XVIII–XIX ст. (більше 80 з них – за період роботи на кафедрі [39;40;41;42;43]), у тому числі розділів колективних монографій[36;44]. Основними напрямками українознавчих студій Л.Ю. Посохової є історія освіти, письменності та культури в Україні XVIII – першої половини XIX ст., джерелознавство історії України. Вона була стипендіатом Німецького історичного інституту в Москві (2007), пройшла стажування в Інституті всесвітньої історії Російської академії наук (Російська федерація, Москва, 2007). Брала участь в реалізації міжнародного наукового проекту “Ubi uniuersitas, ibi Europa. Трансфер та адаптація ідей університету в Росії” (грант Фонду Герди Хенкель) у 2009-2012 рр. У 2013-2014 рр. – керівник проекту “Історія університетської науки та освіти в Україні XIX – початку XX ст.”, який виконується на історичному факультеті Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Є членом наукової ради щорічника “Wschodni Rocznik Humanistyczny” (Польща). За період роботи на кафедрі брала участь

в роботі багатьох міжнародних конференцій та семінарів, у міжнародних наукових конгресах українських істориків, міжнародному конгресі українців, міжнародних наукових конференціях, які відбувалися в Інституті всесвітньої історії Російської академії наук (Москва), Німецького історичного інституту (Москва), Університеті Йоганна Гутенберга (Майнц, ФРН), Баварській академії наук (Мюнхен, ФРН), Університеті Коперніка (Торунь, Польща), Університеті Марії Кюрі-Склодовської (Люблін, Польща). У березні 2014 р. під керівництвом Л.Ю. Посохової була захищена кандидатська дисертація Р.Г. Любавського “Повсякденне життя студентів Харкова у 1920-1930-і рр.” Л.Ю. Посохова є дипломантом обласного конкурсу “Вища школа Харківщини – кращі імена” 2012 р. в номінації “Викладач гуманітарних дисциплін”. Зараз Л.Ю. Посохова бере участь в Міжнародному науковому проекті “Вивчення іноземних мов в Російській імперії в XVIII ст.”

Доцент М.З. Бердута є багаторічним працівником кафедри, в 1977–1984 та 1999–2013 рр. – заступник декана з навчально-виховної роботи. З 1984 р. очолював навчально-методичну комісію факультету. Є автором понад 200 наукових, науково-популярних та начальних праць з історії України, історичного краєзнавства, етнографії тощо. Значна частина їх була опублікована після 1991 р. Серед наукових праць з історії України переважають статті, є чимало посібників та навчально-методичних праць. М.З. Бердута є співавтором підручників та монографій: “Історія України. Курс лекцій”[16], “Навчальний посібник з історії України для абітурієнтів та школярів”, “Україна на межі тисячоліть: 500 впливових особистостей. Біографічний довідник” [54], “Історичні постаті. Гетьмани України” [1], “Експрес-курс “Історія України: Зовнішнє незалежне оцінювання. Навчальний посібник” [5], історіографічних статей. Значне місце в науково-дослідницькій роботі М.З. Бердути займають проблеми української етнології. Їм присвячені “Короткий словник-довідник з етнографії України” [26] та брошура “Визначні етнологи України” [2], а також ряд статей, в яких розглядаються особливості розвитку матеріальної культури російсько-українського прикордоння наприкінці XVIII – у XIX ст. Низка праць М.З. Бердути присвячена краєзнавчій тематиці. Серед них “Історія Слобідської України. Навчальний посібник” [15], статті з історії духовної культури краю, розвитку ремесел та промислів, народного одягу, особливостей обрядовості, звичаїв та свят Слобожанщини, а також сімейного побуту та звичаєвості. Також краєзнавча тематика в науковому доробку М.З. Бердути знайшла відображення в статтях, присвячених істориком-географічним аспектам заселення та розвитку краю, демографічним змінам населення Харківщини і Харкова у XIX–XX ст., питанням заснування міст краю, Харківщини в роки Другої Світової війни, демографічним процесам в XX – XXI ст., а також дослідженню вітчизняної історії в Харківському університеті радянських часів. Предметом наукового зацікавлення М.З. Бердути є також проблема національної та державної символіки України. В статтях на цю тему розглядаються питання, пов’язані з виникненням, розвитком та сучасним застосуванням національної та державної символіки України, а також символіки, пов’язаної з Харковом та Слобожанщиною.

Доцент Д.В. Журавльов в 1999 р. закінчив історичний факультет Харківського державного університету. У 2003 р. захистив кандидатську дисертацію на тему: “Військова справа в слобідських козацьких полках у другій половині XVII – XVIII ст.” [7]. З 2002 р. працює на посаді викладача (з 2003 р. – доцента) кафедри історії України історичного факультету ХНУ ім. В. Н. Каразіна. З вересня 2010 р. по травень 2013 р. виконував обов'язки секретаря Спеціалізованої вченої ради історичного факультету. В 2003–2007 рр. очолював Раду молодих вчених історичного факультету. Є автором понад 35 наукових публікацій. Сфера наукових інтересів: політична історія України XVI–XVIII ст., військова історія України та Європи, історія європейського та далекосхідного середньовіччя. В 2007 р. надрукував свою першу науково-популярну монографію, присвячену гетьману І.С.Мазепі, його політичній, військовій, меценатській діяльності, а також образу Мазепи в літературі [8]. В 2009 р. випустив дві праці, присвячені відповідно окремим проблемам політичної, військової та культурної історії середньовічної Японії, а також українсько-російських відносин у середньовіччю, ранньомодерну та модерну епоху [9]. В тому ж році почав розробляти тематику культурних зв'язків України та Британських островів (Шотландія, Ірландія), планується подальша робота над тематикою. У 2010 р. випустив книгу, присвячену бойовому використанню бронетанкових військ та авіації вермахту та РСЧА на Східному фронті в 1941–1945 рр. [10] Робота містить чималий довідковий матеріал щодо випуску техніки, динаміки використання і втрат техніки та екіпажів, особливостей стратегічних і тактичних прийомів, а також авторські спроби пояснення успіхів і невдач сторін у війні. 2011 р. у світ вийшла допоки найбільша за обсягом праця Д.В. Журавльова, присвячена біографіям більш ніж 70 козацьких ватажків XVI-XVII ст. та гетьманів Української козацької держави [11]. Подальшою реалізацією військово-історичного напрямку в українознавчих дослідженнях автора стала книжка “Визначні битви та полководці української історії” [12] що містять авторські спроби реконструкції ключових і напівабутих битв вітчизняної історії, а також містять довідниковий матеріал щодо вітчизняних і іноземних полководців, які брали участь у згаданих військових конфліктах. Чимало місця приділено питанням тактики, озброєння, прив'язки до місцевості, а також історичної пам'яті про події. Те саме стосується і наступної праці автора – “100 ключових подій української історії” [13], котра має довідниковий характер і може бути корисна як студентам вишів, так і школярам і всім, хто цікавиться українською історією. У 2013 р. під керівництвом Д.В. Журавльова була захищена кандидатська дисертація В. Д. Грекова “Еволюція комплексу озброєння воїнів Південно-Західної Русі у X – першій половині XIII ст.”

Доцент В.С. Майстренко закінчив ХДУ в 1993 р., з 1993 по 1996 р. навчався в аспірантурі ХДУ на кафедрі історії України. У 1997 р. захистив кандидатську дисертацію на тему “Столипінська аграрна реформа в Харківській губернії” [30]. З 1994 р. працює на посаді викладача, згодом доцента кафедри історії України. З 2013 р. виконує обов'язки вченого секретаря Спеціалізованої вченої ради історичного факультету. Є автором близько 20 наукових праць, основні

наукові зацікавлення: історія релігій в Україні, історія Харківського університету. Неодноразово брав участь в організації та проведенні наукових конференцій та конгресів, у написанні колективних праць, пов'язаних з історією ХНУ імені В.Н. Каразіна [54].

Доцент В.О. Куліков працює на кафедрі історії України з 2004 р. У 2005 р. захистив кандидатську дисертацію на тему “Селянське господарство Харківської губернії в другій половині XIX – на початку XX ст.” [27]. З 2009 р. займається вивченням історії промислового розвитку України кінця XIX – початку XX ст. Тема докторської дисертації, над якою він зараз працює: “Системи управління промисловими підприємствами Донецько-Криворізького промислового району наприкінці XIX – на поч. XX ст.”. В.О. Куліков досліджує трансфер знань та становлення/ю модерного бізнесу у Південному промислового районі Російської імперії. В.О. Куліков є учасником кількох міжнародних проектів, пов'язаних із темою дисертації, що реалізуються спільно з Сегедським університетом (Угорщина) та Центром міської історії (Львів, Україна). Сферою його наукових зацікавлень є також бізнес-історія, соціальна та економічна історія України індустріальної доби, використання інформаційних технологій в історичних дослідженнях тощо. В.О. Куліков проходив стажування у Німецькому історичному інституті (Москва, РФ), Міжнародному інституті соціальної історії (Амстердам, Нідерланди), Центрі Східно- та Південноєвропейських досліджень (Регенсбург, ФРН) Центрі міської історії Центрально-Східної Європи (Львів, Україна). З 2004 р. – член Міжнародної асоціації “Історія та комп'ютер” (з 2008 р. – член ради асоціації), у 2013-2014 рр. – член Міжнародної асоціації економічної історії. Учасник наукових конференцій в Україні, Росії, Румунії, Швеції, Німеччині. У 2007-2009 рр. він був головою Ради молодих вчених історичного факультету, в 2008-2014 рр. – заступник декана історичного факультету з наукової роботи. Стипендіат Німецького історичного інституту в Москві (2011 р.), Нового європейського коледжу в Бухаресті (2012 р.), Центру міської історії у Львові (2013 р.), Центру Східно- та Південноєвропейських студій у Регенсбурзі (2014 р.). Сегедського університету в Угорщині (2014 р.). Він є автором більш ніж 50 наукових публікацій в наукових журналах та часописах “Український історичний журнал”, “Спеціальні історичні дисципліни: Питання теорії та методики” (Київ), “Харківський історіографічний збірник”, “Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна” (Харків), “Информационный бюллетень ассоциации ”История и компьютер”, “Историческая информатика: информационные технологии и математические методы в исторических исследованиях и образовании” (Москва) [28;29].

Загалом протягом 1991-2014 рр. кафедра історії України історичного факультету ХНУ імені В.Н. Каразіна брала участь у низці українознавчих проектів, пов'язаних із економічною, політичною, військовою історією, історією культури та освіти. Підсумками роботи кафедри за цей час стали десятки монографій, підручників, сотні статей і тез. Кафедра по праву вважається одним із провідних наукових центрів українознавства на сході нашої держави.

Примітки

1. Бердута М. З. Історичні постаті. Гетьмани України / М. З. Бердута [та ін.]. - Х., 2004.
2. *Визначні етнологи України: Довідник з етнології України. Для студентів гуманітарних факультетів / Укладачі: М. З. Бердута, Л. А. Бортник.* - Х., 2004.
3. *Володимир Вікторович Калініченко* – професор Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна: Біобібліограф. покажчик. / Укл. Куделко С. М., вст. ст.: С. І. Посохов; бібліограф. редактор – Шевченко Ю. Г. – Х., 2007.
4. *Довідник з історії України.* - К., 1999-2001.
5. *Експрес-курс. Історія України: зовнішнє незалежне оцінювання / М. З. Бердута, Д. В. Журавльов.* – К., 2009.
6. *Енциклопедичний довідник. Історія України: А-Я/* - К., 2008.
7. *Журавльов Д.В.* Військова справа в слобідських козацьких полках у другій половині XVII – XVIII ст. Дис. канд. іст. наук: 07.00.01 / Д.В. Журавльов. – Х., 2003.
8. *Журавльов Д.В.* Мазепа. Людина. Політик. Легенда / Д.В. Журавльов. – Х., 2007.
9. *Журавльов Д.В.* Україна та Росія. Як брати горщики побили / Д.В. Журавльов. – Х., 2009.
10. *Журавльов Д.В.* Военная техника Советского Союза и Германии. Война брони и моторов / Д.В. Журавльов. - Харьков - Белгород, 2010.
11. *Журавльов Д.В.* Усі гетьмани України / Д.В. Журавльов– Х., 2011.
12. *Журавльов Д.В.* Визначні битви та полководці української історії / Д.В. Журавльов – Х., 2013.
13. *Журавльов Д.В.* 100 ключових подій української історії / Д.В. Журавльов. – Х., 2013.
14. *Історія міста Харкова ХХ століття / О.Н. Ярмиш, С.І. Посохов, А.І. Епштейн та ін.* – Х., 2004.
15. *Історія Слобідської України: Навчальний посібник.* – Х., 1999.
16. *Історія України: Курс лекцій.* – Х., 1995.
17. *Історія України: Навч. програма нормат. дисципліни для вищих закл. освіти / В.А. Смолій, Я.С. Калакура, ... В.В. Калініченко та ін..* – К., 1997.
18. *Історія українського селянства / За ред. В.М. Литвина.* – Т.2. – К., 2006.
19. *Калініченко В.В.* Селянське господарство України в доколгоспний період (1921-1929) / В.В. Калініченко. – Х., - 1991.
20. *Калініченко В.В.* Селянське господарство України в період непу: Дис. д-ра іст. наук: 07.00.01 / В.В. Калініченко. – Х., 1994.
21. *Калініченко В.В.* Селянське господарство України в період непу: історико-економічне дослідження / В.В. Калініченко. – Х., 1997
22. *Калініченко В.В.* Століття поступу: нариси з історії цукрового комбінату ім. Леніна / В.В. Калініченко [та ін.]. - Х., 1999.
23. *Калініченко В.В.* На межі століть: Нариси з історії ВАТ “Насінневе” - “Цукрове” в смт. Чапаєве Кегичівського району Харківської області (1991-2001 рр) / В. В. Калініченко [та ін.]. - Х., 2002.

24. *Калініченко В.В., Рибалка І.К.* Історія України. Частина третя: 1917-2003. Підручник для історичних факультетів вищих навчальних закладів. / В.В. Калініченко, І.К. Рибалка. – Х., 2004.
25. *Кафедра історії України Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна – 50 років / Ред. В.В. Калініченко.* – Х., 2007.
26. *Короткий словник-довідник з етнографії України.* - Х., 2002.
27. *Куліков В.О.* Селянське господарство Харківської губернії в другій половині XIX – на початку XX ст. Дис. канд. іст. наук: 07.00.01 / В.О. Куліков. – Х., 2005.
28. *Куликов В.А., Шалыгина Д.Л.* Специфика пропагандистского плаката во время Великой Отечественной войны как средства конструирования советской идентичности / Д. Л. Шалыгина., В. А. Куликов // Вестник Пермского университета. Серия "История". 2011. Выпуск 2 (16).
29. *Куліков В.О., Іващенко В.Ю.* Контент-аналіз зображень у підручниках з історії України для старших класів / В.О. Куліков, В. Ю. Іващенко // Харківський історіографічний збірник. – Х., 2012. – Вип. 11.
30. *Майстренко В.С.* Столипінська аграрна реформа в Харківській губернії : Дис. канд. іст. наук: 07.00.01 / В.С. Майстренко. – Х., 1998.
31. *Наумов С.О.* Організаційні зміни в українському русі на Харківщині в роки першої російської революції / С.О. Наумов // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. - 2003. - № 594. Історія. - Вип. 35.
32. *Наумов С.О.* Стан місцевих організацій РУП-УСДРП у 1905–1907 рр. (на матеріалах Лівобережної України) / С.О. Наумов // Проблеми історії України XIX — початку XX ст. - К., 2003. - Вип. 6.
33. *Наумов С.О.* Харків як осередок радикальної течії в українському русі (кінець XIX — початок XX ст.) / С.О. Наумов // Молода нація: Альманах. - К., 2004. - № 2.
34. *Наумов С.О.* Український політичний рух на Лівобережжі (90-і рр. XIX ст. - лютий 1917 р.) / С.О. Наумов. - Харків, 2006.
35. *Наумов С.О.* Регіональні структури українського політичного руху: становлення і діяльність. (90-і роки XIX – лютий 1917 р. (на матеріалах Лівобережжя). : Дис. д-ра іст. наук: 07.00.01 / С.О. Наумов. - Х., 2007.
36. *Повсякдення ранньомодерної України.* - Т. 1 : Практика, казуси та девіації повсякдення / Л.Ю. Посохова та ін. – К., 2012.
37. *Політична історія України: Посібник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. В. І. Танцюри.* - К., 2001.
38. *Посохова Л.Ю.* Харківський колегіум (XVIII - перша половина XIX ст.) / Л. Ю. Посохова. - Х., 1999.
39. *Посохова Л.Ю.* Православные коллегииумы Российской империи (вторая половина XVIII - начало XIX вв.): между традициями и новациями / Л.Ю. Посохова // Ab Imperio. 2010. - № 3.
40. *Посохова Л.Ю.* На перехресті культур, традицій, епох: православні колегіуми України наприкінці XVII - на початку XIX ст. / Л. Ю. Посохова. - Х., 2011.
41. *Ljudmila Posochova.* Orthodoxie und Katholizismus in den Kollegien der Ukraine während des 17. und 18. Jahrhunderts // Schmid A. (Hrsg.) Bayern und Rußland in vormoderner Zeit. Annäherungen bis in die Zeit Peters des Großen (серія: Zeitschrift für bayerische Landesgeschichte). – München, 2012. Vol. 42.

42. *Посохова Л.* Реформы духовных учебных заведений в Российской империи в конце XVIII – в начале XIX века и историческая судьба православных коллегіумов України // Res Historica. Czasopismo Instytutu Historii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej. – Lublin. – 2013. - № 36.
43. *Посохова Л.* Православные коллегіумы и церковная бюрократия в Российской империи (XVIII – начало XIX в.) // Dziejebiurokracji. Lublin-Toruń-Wrocław, 2013. Tom V.
44. *Посохова Л.Ю.* «Коллективный портрет» викладачів українських православних коллегіумів / Л.Ю. Посохова // Українська держава другої половини XVII–XVIII ст.: політика, суспільство, культура / Ред. кол.: В. Смолій (відп. ред.). НАН України. Інститут історії України; Науково-дослідний інститут козацтва. Колект. моногр. – К.: Інститут історії України, 2014.
45. *Посохова Л.Ю.* Православні коллегіуми України наприкінці XVII – XIX ст. : Дис. д-ра іст. наук: 07.00.01 / Л.Ю. Посохова. – Х., 2012.
46. *Рибалка І.К.* Історія України. Частина 1: Від найдавніших часів до кінця XVIII століття: Підручник для історичних факультетів вищих навчальних закладів. / І.К. Рибалка. - Х., 1994.
47. *Рибалка І. К.* Історія України. Частина 2: Від початку XIX ст. до лютого 1917 року. Підручник для історичних факультетів вищих навчальних закладів. / І.К. Рибалка. - Х., 1997.
48. *Рибалка І.К.* Така наша доля. Сторінки життя мого покоління / І.К. Рибалка. – Х., 1999.
49. *Россия* в Первой Мировой войне. 1914-1918: Энциклопедия: В 3 тт. - М., 2014.
50. *Селянська газета.* - Х., – 2001-2002.
51. *Скоробогатов А.В.* Харків у часи німецької окупації (1941-1943) / А.В. Скоробогатов. – Х., 2004.
52. *Скоробогатов А.В.* Харків у роки німецької окупації (1941-1943) : Дис. д-ра іст. наук: 07.00.01 / А.В. Скоробогатов. - Х., 2006.
53. *Україна* на межі тисячоліть: 500 впливових особистостей. Біографічний довідник. - Т.1. – Х., 2000.
54. *Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна за 200 років* / В.С. Бакіров, В.М. Духопельников, Б.П. Зайцев та ін. – Х., 2004.
55. *Харківський університет – рідному місту* / Б.П. Пугач, С.І. Посохов, В.В. Калініченко та ін. – Х., 2004.
56. *Харківські студбатівці* / Б.П.Зайцев, Б.К. Мигаль, С.І. Посохов. – Х., 1999.

Журавлев Д.В. Кафедра истории Украины и ее вклад в развитие украиноведческих исследований

Статья отображает развитие украиноведческих исследований в на кафедре истории Украины. Установлены направления украиноведческих исследований, определены и охарактеризованы изменения тематики, вклад преподавателей кафедры в украиноведческие исследования в период после получения Украиной независимости.

Ключевые слова: *украиноведческие исследования, история Украины, публикации, кафедра истории Украины.*

Zhuravlyov D.V. The Department of History of Ukraine and its contribution to the Ukrainian Studies

The paper reflects the development of Ukrainian studies in the Department of History of Ukraine. Main directions of Ukrainian studies are being found, subject changes as well as the contribution of each scientist are defined and characterized.

Key words: *Ukrainian studies, history of Ukraine, publications, the Department of History of Ukraine*